

Jan Scotus Eriugena: *Perifyseon* I,1–7

N: Když jsem často přemítal a, nakolik mi síly stačily, důkladně zkoumal skutečnost, že první a nejvyšší rozdělení všech věcí, které lze chápat duchem nebo které přesahují jeho chápání, je rozdělení na ty, které jsou, a ty, které nejsou, přišlo mi na mysl, že všechny tyto věci se nazývají obecným slovem řecky *fysis*, latinsky ‚příroda‘. Či jsi jiného mínění?

A: Nikolí, souhlasím s tebou. Neboť i já, když se vydávám na cestu rozumového uvažování, shledávám, že je tomu tak.

N: ‚Příroda‘ je tedy, jak jsme řekli, obecným jménem pro vše, co jest i co není...

N. Mám za to, že příroda nabývá podle čtveré difference čtyř podob: první je tvořící nestvořená, druhá stvořená i tvořící, třetí stvořená netvořící, čtvrtá netvořící nestvořená. Z těchto čtyř podob jsou vždy dvě vůči sobě navzájem protikladné: neboť třetí je protikladná vůči první a čtvrtá vůči druhé. Čtvrtá je však řazena mezi nemožné věci, neboť její bytí (bytnost) spočívá v tom, že nemůže být ... Nemýlím-li se, vidíš protiklad třetí a první podoby: neboť první tvoří a není stvořená, a vůči ní tedy stojí v protikladu ta, která je stvořená a netvoří. Vidíš i protiklad druhé a čtvrté podoby: neboť druhá je stvořená a tvoří, a vůči ní tedy stojí ve všech ohledech v protikladu čtvrtá, která netvoří ani není stvořená.

A. Jasně to vidím. Velmi mne však uvádí ve zmatek čtvrtá podoba, kterou jsi přidal. O ostatních třech bych se totiž neopovážil pochybovat, protože první podobou, jak se domnívám, se rozumí příčina všeho, co jest, což je Bůh; druhou podobou se pak rozumí primordiální příčiny a třetí ty věci, které jsou poznávány při svém vzniku v čase a místě...

N. Budiž tomu tak. Domnívám se však, že je třeba nejprve stručně promluvit o onom nejvyšším a prvotním rozdělení – jak jsme je nazvali – všech věcí na ty, které jsou, a ty, které nejsou ... Tato prvopočáteční difference rozdělující všechny věci ... sama vyžaduje pět způsobů výkladu:

První z těchto způsobů je patrně ten, pro který nás přesvědčuje rozum, že o všem, co podléhá vnímání tělesných smyslů či chápání intelektu, se vpravdě a rozumně říká, že jest, zatímco o tom, co vyvýšeností své přirozenosti uniká nejenom smyslům, ale též veškerému intelektu a rozumu, se právem zdá, že není – což správně pochopeno platí pouze o Bohu ... A [zdá se to] plným právem. Neboť, jak říká Dionysios Areopagita, [Bůh], který jediný vpravdě jest, je sám bytností všech věcí. ‚Bytím všech věcí‘, praví [Dionysios], ‚je totiž božství, které je nad bytím‘ ... Toto je tedy první a nejvyšší způsob rozdělení věcí, o nichž se říká, že jsou a že nejsou...

Druhým způsobem bytí a nebytí budiž ten, který pozorujeme v řádech a rozdílech stvořených přirozeností: Začíná intelektivními silami, které stojí nejvýše a které jsou svým postavením nejbližší Bohu, a sestupuje až k nejzazšímu okraji rozumového i nerozumového stvoření, či abychom hovořili jasněji: sahá od nejvznešenějšího anděla až po nejzazší část rozumové i nerozumové duše, přičemž [nerozumovou duší] míním vyživující a rozmnožující životodárný princip, který je nejnižší částí duše, protože vyživuje tělo a působí jeho rozmnožování. O každém řádu, včetně toho posledního směrem dolů, jímž je řád tělesných věcí a v němž veškeré rozdělení dospívá ke svému konci, zde lze na základě podivuhodného způsobu chápání říci, že je i že není. Tvrzení nižšího je totiž popřením vyššího, stejně jako popření nižšího je tvrzením vyššího ... Tvrzení člověka je totiž popřením anděla, zatímco popření člověka je tvrzením anděla a naopak. Totéž pravidlo lze pozorovat u všech nebeských bytností, dokud nedospějeme k nejvyššímu ze všech řádů, který končí v nejvyšším popření směrem vzhůru. Jeho popření totiž není tvrzením žádného vyššího stvoření...

Třetí způsob je náležitě pozorován v těch věcech, jimiž je utvořena viditelná plnost tohoto světa, a v jeho příčinách, které mu předcházejí, v nejskrytějších hlubinách přirozenosti. Cokoli z těchto příčin je totiž poznáváno v látce a formě díky jeho vzniku v čase a prostoru, o tom se z jakéhosi lidského zvyku říká, že jest, zatímco o tom, co je dosud skryto v těchto

hlubinách přirozenosti a co není zjevné ve formě ani v látce ani v prostoru ani v čase ani v jiných akcidentech, se ze stejného zvyku říká, že není. Jsou nasnadě četné příklady tohoto způsobu, přičemž nejvíce zřejmé je to na lidské přirozenosti. Bůh totiž ustanovil všechny lidi naráz v onom prvním a jednom člověku, kterého stvořil ke svému obrazu, přesto je však do tohoto viditelného světa neuvedl všechny naráz, nýbrž v určitých časech a na určitých místech propůjčuje viditelnou bytnost této přirozenosti, kterou ustanovil naráz, podle jakéhosi pořadí, které zná on sám. O těch, kdo se již ukázali ve světě ve viditelné podobě, se pak říká, že jsou, zatímco o těch, kdo jsou ještě skryti, ale jednou budou, se říká, že nejsou. K tomuto způsobu se vztahuje ona úvaha, která se týká potence semen, ať už živočichů, stromů či rostlin. O potenci semen se totiž říká, že není, v době, kdy mlčky spočívá tajemných hlubinách přirozenosti, protože ještě není zjevná. Poté co se ukázala ve zrodu a růstu živočichů či v květech a plodech stromů a rostlin, se však o ní říká, že jest.

Čtvrtý způsob je ten, jímž se podle mínění filosofů nepravděpodobně tvrdí, že vpravdě jest pouze to, co je chápáno intelektem, zatímco o tom, co se proměňuje, spojuje a rozpojuje vznikáním, rozpínáním a smršťováním látky v rozlohách prostoru a pohybech času, se říká, že vpravdě není. Toto platí o všech těl(es)ech, která se mohou rodit a zanikat.

Pátý způsob je ten, který rozum nahlíží pouze v lidské přirozenosti, která po zásluze ztratila své bytí, když svým hříchem opustila důstojnost Božího obrazu, v níž vlastně měla své substancální bytí. Když je však milostí jednorozeného Syna obnovena a opětovně uvedena do původního stavu své substance, v níž byla učiněna podle Božího obrazu, začíná být a žít v tom, který byl učiněn podle Božího obrazu.

NUTRITOR. Saepe mihi cogitandi diligentiusque quantum vires suppetunt inquierenti rerum omnium quae vel animo percipi possunt vel intentionem eius superant primam summamque divisionem esse in ea quae sunt et in ea quae non sunt horum omnium generale vocabulum occurrit quod graece ΦΥΣΙΣ, latine vero natura vocitatur. An tibi aliter videtur?

ALUMNUS. Immo consentio. Nam et ego, dum ratiocinandi viam ingredior, haec ita fieri reperio.

N. Est igitur natura generale nomen, ut diximus, omnium quae sunt et quae non sunt...

N. Videtur mihi divisio naturae per quattuor differentias quattuor species recipere, quarum prima est in eam quae creat et non creatur, secunda in eam quae et creatur et creat, tertia in eam quae creatur et non creat, quarta quae nec creat nec creatur. Harum vero quattuor binae sibi invicem opponuntur. Nam tertia opponitur primae, quarta vero secundae; sed quarta inter impossibilia ponitur, cuius esse est non posse esse ... Vides, ni fallor, tertiae speciei primae oppositionem. Prima nanque creat et non creatur, cui e contrario opponitur illa quae creatur et non creat; secundae vero quartae, siquidem secunda et creatur et creat, cui universaliter quarta contradicit, quae nec creat neque creatur.

A. Clare video. Sed multum me movet quarta species quae a te addita est. Nam de aliis tribus nullo modo haesitare ausim, cum prima, ut arbitror, in causa omnium quae sunt, quae deus est, intelligatur; secunda vero in primordialibus causis; tertia in his quae in generatione temporibusque et locis cognoscuntur...

N. Ita fiat. Sed prius de summa ac principali omnium, ut diximus, divisione in ea quae sunt et quae non sunt breviter dicendum existimo ... Ipsa ... primordialis omnium discretiva differentia quinque suae interpretationis modos inquirat.

Quorum primus videtur esse ipse per quem ratio suadet omnia quae corporeo sensui vel intelligentiae perceptioni succumbunt vere ac rationabiliter dici esse, ea vero quae per excellentiam suae naturae non solum sensum sed etiam omnem intellectum rationemque fugiunt iure videri non esse, quae non nisi in solo deo ... recte intelliguntur. Nec immerito. Ipse namque omnium essentia est, qui solus vere est, ut ait Dionysius Ariopagita: "Esse

enim”, inquit, “omnium est super esse divinitas” ... Iste igitur modus primus ac summus est divisionis eorum quae dicuntur esse et non esse...

Fiat secundus modus essendi qui in naturarum creaturarum ordinibus atque differentiis consideratur. Qui ab excelsissima et circa deum proxime constituta intellectuali virtute inchoans usque ad extremitatem rationalis irrationalisque creaturae descendit, hoc est, ut apertius dicamus, a sublimissimo angelo usque ad extremam rationabilis irrationabilisque animae partem, nutritivam dico et auctivam vitam, quae pars generalis animae ultima est, quoniam corpus nutrit et auget. Ubi mirabili intelligentiae modo unusquisque ordo, cum ipso deorsum versus novissimo, qui est corporum et in quo omnis divisio terminatur, potest dici esse et non esse. Inferioris enim affirmatio superioris est negatio. Itemque inferioris negatio superioris est affirmatio ... Affirmatio enim hominis negatio est angeli, negatio vero hominis affirmatio est angeli: et vicissim. Eademque regula in omnibus caelestibus essentiis usque dum ad supremum omnium perveniatur ordinem observari potest. Ipse vero in suprema sursum negatione terminatur. Eius namque negatio nullam creaturam superiorem se confirmat...

Tertius modus non incongrue inspicitur in his quibus huius mundi visibilis plenitudo perficitur et in suis causis praecedentibus in secretissimis naturae sinibus. Quicquid enim ipsarum causarum in materia formata in temporibus et locis per generationem cognoscitur quadam humana consuetudine dicitur esse, quicquid vero adhuc in ipsis naturae sinibus continetur neque in forma vel materia vel loco vel tempore ceterisque accidentibus apparet eadem praedicta consuetudine dicitur non esse. Huiusmodi exempla late patent et maxime in humana natura. Cum enim Deus omnes homines in illo primo atque uno, quem ad imaginem suam fecit, simul constituit, sed non simul in hunc mundum visibilem produxit, certis vero temporibus locisque naturam quam simul condiderat quadam ut ipse novit serie ad visibilem essentiam adducit, hi qui iam in mundo visibiliter apparuerunt dicuntur esse, qui vero adhuc latent futuri tamen sunt dicuntur non esse. Ad hunc modum pertinet ratio illa quae virtutem seminum considerat sive in animalibus sive in arboribus sive in herbis. Virtus enim seminum eo tempore quo in secretis naturae silet, quia nondum apparet, dicitur non esse; dum vero in nascentibus crescentibusque animalibus seu floribus fructibusve lignorum et herbarum apparuerit, dicitur esse.

Quartus modus est qui secundum philosophos non improbabiler ea solummodo quae solo comprehenduntur intellectu dicitur vere esse; quae vero per generationem materiae distentionibus seu detractionibus locorum quoque spatiis temporumque motibus variantur, colliguntur, solvuntur vere dicuntur non esse, ut sunt omnia corpora quae nasci et corrumpi possunt.

Quintus modus est quem in sola humana natura ratio intuetur, quae cum divinae imaginis dignitatem in qua proprie substetit peccando deseruit merito esse suum perdidit, et ideo dicitur non esse. Cum vero unigeniti Dei filii gratia restaurata ad pristinum suae substantiae statum in qua secundum imaginem Dei condita est reducitur, incipit esse et in eo qui secundum imaginem Dei conditus est inchoat vivere.

Otázky k textu:

Jak chápe Eriugena pojem „příroda“ (natura)? Co všechno podle něj tento pojem zahrnuje? Jaká jsou základní rozdělení přírody podle Eriugeny? Charakterizujte jednotlivé „druhy“ přírody. Vložte a charakterizuje pět různých způsobů, jimiž lze chápat rozdíl mezi jsoucím a nejsoucím.